

Jižní část Střeleckého ostrova s víceúčelovou klasicistní budovou a sportovišti. Ostrov je po nejnovějších úpravách z roku 2013 bezbariérově přístupný výtahem z mostu Legií. Snímek © Dana Fialová.

DANA FIALOVÁ

Vltavské ostrovy v Praze

Vltavské ostrovy v Praze odedávna přitahovaly a přitahují pozornost obyvatel i návštěvníků Prahy. Některé jsou známé a hojně navštěvované, jiné méně, některé jsou dokonce nepřístupné či o jejich existenci nemá veřejnost ani tušení.

A některé pražské ostrovy dokonce již zanikly. Jejich podobu pak můžeme najít jen na starých mapách a v archivních dokumentech. Do konce ledna se o minulosti i současnosti vltavských ostrovů můžeme dozvědět na výstavě v budově Přírodovědecké fakulty na Albertově. Následující řádky jsou malou ochutnávkou.

RNDr. Dana Fialová, Ph.D., (*1966) vystudovala na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze obory učitelství geografie a matematiky a sociální a ekonomickou geografii. Na katedře sociální geografie a regionálního rozvoje PrF UK působí jako odborná asistentka v Centru výzkumu geografie volného času (GeoVoČ) a Centru výzkumu pro kulturní a historickou geografii (KUHIG). Věnuje se problematice osídlení, cestovního ruchu a zejména pak druhému bydlení z hlediska vývoje a dopadu na krajinu a společnost. Je jednou z autorek výstavy **Vltavské ostrovy v Praze.**

Otázka do kvízu: Kolik je v Praze na Vltavě ostrovů?

Ostrovy v průběhu času vznikaly a zanikaly, měnil se též jejich tvar, význam i funkce. O jejich vzniku a zániku rozhodovaly nejen změny toku Vltavy, ale i lidská činnost. V Praze se jich díky specifickým geologickým podmínkám utvořil velký počet, historické podklady nalezneme ke dvaadvaceti z nich. K zániku ostrovů docházelo především v 19. a 20. století, při úpravách nábřeží nebo stavbě zdymadel a plavebních kanálů. Z některých ostrovů nezůstalo nic (Primátorský, Papírnický ostrov...), jiné po splnutí s nábřežím fakticky ztratily status ostrova, přestože jsou za něj stále díky tradici považovány (Kampa, Libeňský, Rohanský). V podobě nám známé se pražské ostrovy víceméně ustálily v posledních sto až sto padesáti

letech. V současnosti jich v hlavním městě na řece Vltavě nalezneme třináct.

Ke konci 19. století a ve 20. století se ostrovy proměnily. Místo funkce produkční vystoupila do popředí funkce rekreační, ostrovy se staly významnými společenskými, kulturními a sportovními centry. Tuto funkci neztratily ani v současnosti a trendem je jejich rekreační význam zachovat a podporovat. Kromě toho je i dnes můžeme považovat za významné oázy zeleně v přeplněném centru metropole.

Ostrovy jako takové jsou výrazně ohroženy případnými povodněmi. K snížení rizika byly na přelomu 19. a 20. století zrealizovány velké regulační projekty, Praha tak zůstala prakticky do konce 20. století před ničivými účinky povodní uchráněna. V roce 1999 započala realizace dalších systémů protipovodňové ochrany, celá výstavba probíhala v několika etapách. Naposledy byly pražské ostrovy zasaženy povodněmi v roce 2013.

Kam zmizela Buriánka

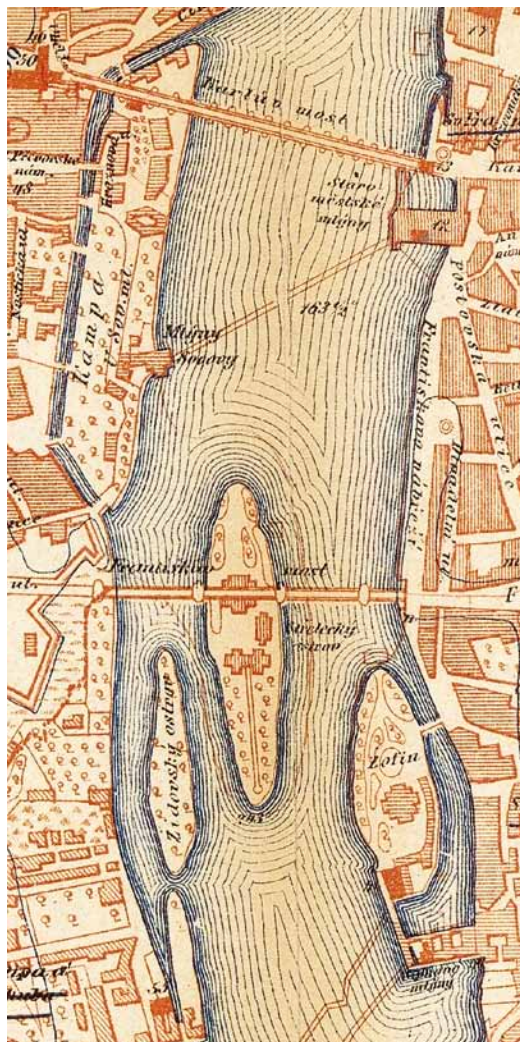
Existující historické zmínky o zaniklých vltavských ostrovech na území současné Prahy se vztahují pouze k deseti ostrovům či jejich skupením. Největší skupinou v tehdejším širokém vltavském řečišti byly ty u nynější západní špice Rohanského ostrova. Jednalo se o skupinu pěti malých ostrovů vzniklých při povodni roku 1432 – Vrbový, Kamenský, Pa-

pírnický, Rohanský a Bezejmenný. Bezejmenný ostrov byl vlastně jen malým ostrůvkem, který po staletí nebyl nijak pojmenován, odtud jeho jméno. Ostrov Vrbový (nazýván dle vrbového proutí, které na něm rostlo) získal v 15.–18. století název Křenový, pravděpodobně podle pěstování této zeleniny. Později byl přejmenován na Korunní a následně se název měnil podle majitelů na Růžodolský a Jerusalemský. Ostrov Kamenský byl pojmenován podle prastarých mlýnů Na Kameni z 13. či 14. století. Mlýny byly při povodni 1432 zničeny, později obnoveny a v 16. století se stal jejich majitelem mlynář Martin Šašek. Proto se ostrovu začalo říkat Šaškovský. Kamenský ostrov stál zhruba v místech dnešního hotelu Hilton. Na sousedním Papírnickém ostrově založila staroměstská obec v roce 1500 papírnu (svého druhu první v Čechách) a obecní prachovnu. V 17. století zde byl vystavěn mlýn, který v 18. století vlastnil mlynář František Buriánek. Ostrov byl podle jeho ženy, která zde zřídila velmi oblíbenou výletní restauraci, přejmenován na Buriánku. Zmíněná skupina ostrovů zanikla následkem stavebních úprav při budování kamenného nábreží po roce 1907. Tehdy muselo být koryto řeky zúženo a ostrovy postupně splynuly s pevninou. Stejný konec čekal i nedaleký Primátorský ostrov.

Zásadní důsledky pro zánik dalších ostrovů (Velký, Holešovický, Trojský), ale také pro proměnu Rohanského a Libeňského v poloostrovy měla regulace toku Vltavy ve dvacátých letech 20. století. Nejen lidská činnost zanechala své stopy, ale především sama příroda. Ostrovy vznikaly usazováním naplavenin a při povodních pak zmizely. Takovým příkladem je ostrůvek pod Karlovým mostem zmiňovaný v historických pramenech. Vznikl při povodni roku 1666 a zanikl též při povodni, v roce 1785. Byla na něm vystavěna kaplička sv. Jana Nepomuckého. Na starých mapách nalezneme i další ostrovy v místech dnešního Klárova, zvané Pod hradem Pražským, Pod mostem Pražským či Na Písku. Vznikly v důsledku povodňových naplavenin a naplavenin, které se usazovaly v deltě potoka Brusnice.

Kudy kráčely dějiny

Nejprve připomeneme tři nejmenší, ale v současnosti veřejnosti nepřístupné ostrovy. V Braníku je to úzký, avšak přes půl kilometru dlouhý Bezejmenný ostrov, sloužící jako ptáčí útočiště. Při pohledu z Jiráskova mostu

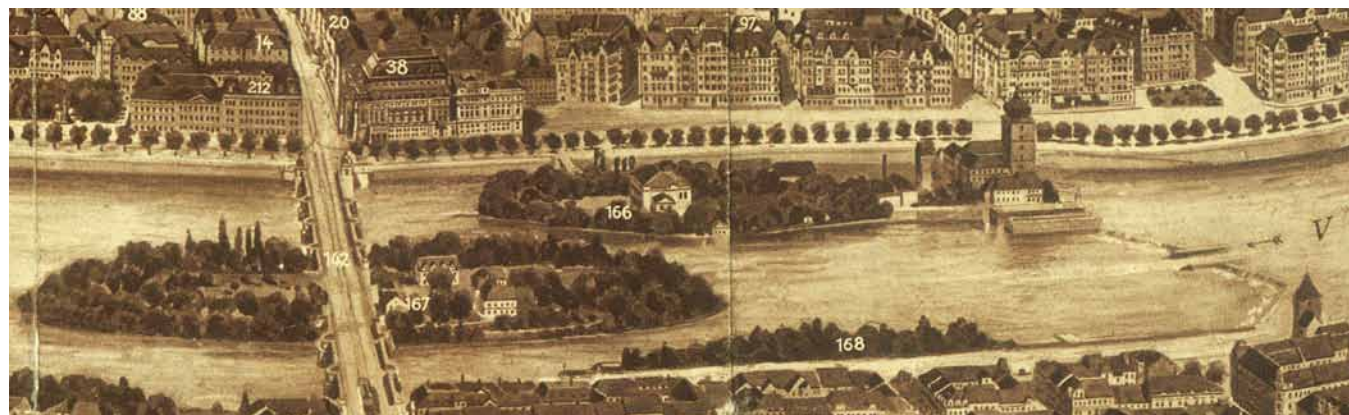

Plán z roku 1874 zachycuje centrální pražské ostrovy. Od severu: Kámpu, Střelecký ostrov, vpravo od něj Žofin (Slovanský ostrov), vlevo pak ostrov Židovský (dnes známý pod názvem Dětský), nejj jižněji pak ostrov Petržilkovský, který však ztratil svou velkou část při budování smíchovského zdymadla. Zdroj: Plán kr. hl. města Prahy s vůkolím 1874, navrženo od K. Kořistky, 1874, 1:14 600; © Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Mapová sbírka.

Detail Malých Benátek, tedy ostrovů Štvanice, Slovanský a Dětský je zachycen na mapě vydané k VIII. všesokolskému sletu r. 1926. Za zmínku stojí chybějící budova Mánesa, která ozdobila Slovanský ostrov až v roce 1930. Číslo v obrázku označují: 20 Klášter voršílek, 14 Spořitelna česká (dnes AV ČR), 38 Národní divadlo, 212 Palác Lažanských (kavárna Slavia), 162 most Legií, 166 Slovanský ostrov (Žofin), 167 Střelecký ostrov, 168 Dětský ostrov, 97 pravděpodobně kostel sv. Vojtěcha. Zdroj: Pohled na Prahu na mapě z doby VIII. všesokolského sletu v roce 1926; © Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Mapová sbírka.

k Smíchovskému břehu je nepřehlédnutelná bílá Petržilkovská vodárenská věž, která dodávala od konce 16. století vodu do malostranských kašen a paláců. Nachází se na zbytcích Petržilkovského ostrova. Třetím je ostrov Křižovnický, skrývající zbytky pilíře Juditina mostu.

Postupujeme po proudu řeky, vstupme na jednotlivé ostrovy a připomeňme si některé události s nimi spojené. Císařská louka, ještě v podobě poloostrova a názvu Královská louka, byla například 2. června 1297 místem konání korunovační hostiny Vladislava II. Obecně známější je pak jiná událost z 29. března 1896 – první derby Sparty a Slavie. Veslařský ostrov, do roku 1952 Schwarzenberský, nese příhodné jméno, neb zde měly a mají své zázemí ves-

Severní část Kamy a dolejší Malá Strana, kterou chrání protipovodňová stěna uzavírající Čertovku. Ta byla vybudována po katastrofální povodni r. 2002. Snímek © Dana Fialová.

J. Koula: Dolejší Malá Strana s kamenným mostem.

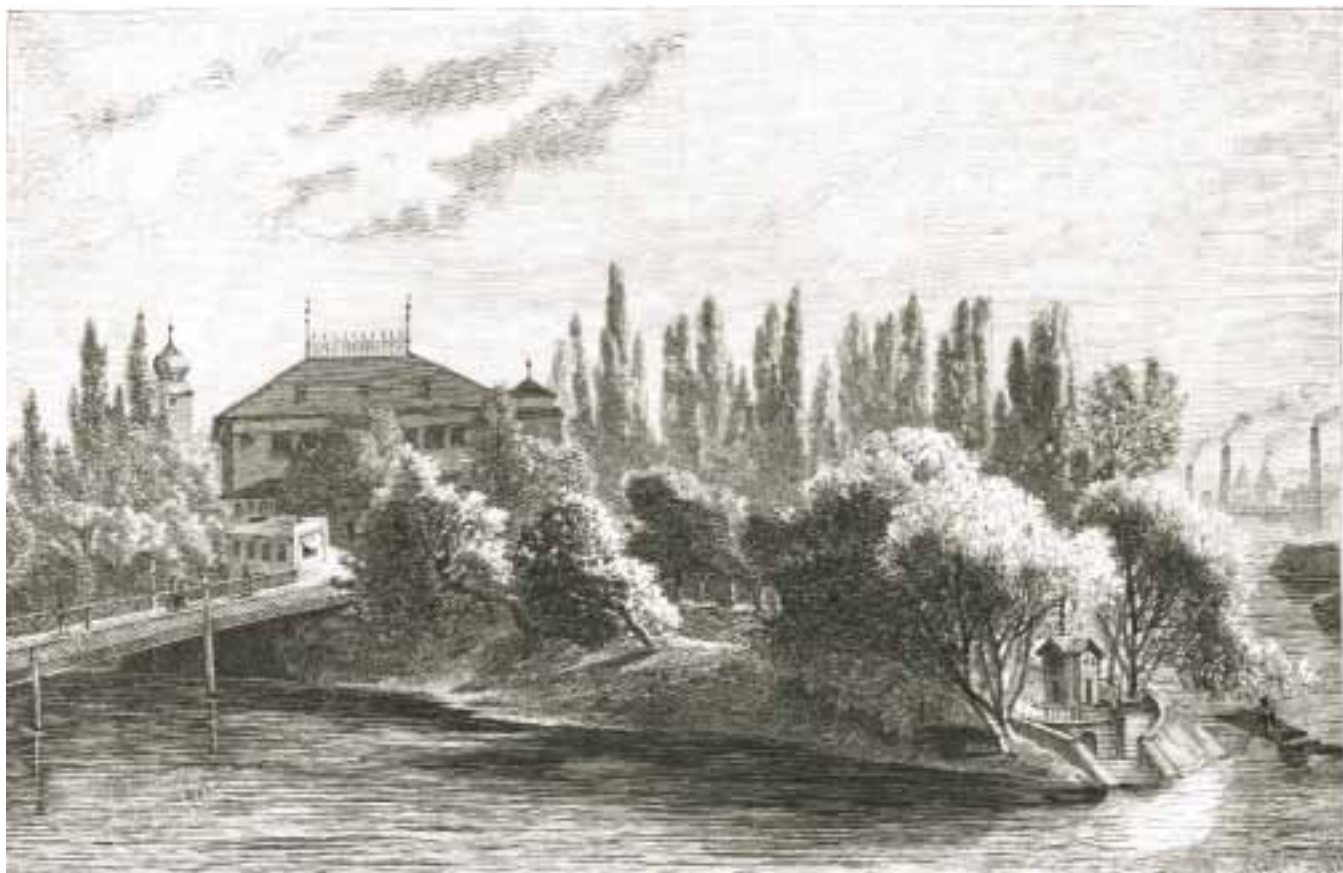
lařské kluby spojované se vznikem závodu osmiveslic roku 1910, tzv. Primátorek.

Centrum Prahy se může pyšnit čtyřmi ostrovy. Při smíchovském břehu je Dětský ostrov, nesoucí dříve názvy Maltézský, Funkovský, Hykyšův, Židovský, jehož velký prostor slouží právě dětským hrám. V severním cípu pak nalezneme alegorii Vltavy a jejích přítoků od sochaře J. V. Pekárka a architekta F. Sandera instalovanou roku 1928. V roce 1932 byla u této sochy založena Spolkem

mistrů plavčků tradice tryzny za utonulé. Ta se konala každý rok v listopadu na svátek Památky zesnulých. Tradice pokračuje dodnes, pod záštitou vlasteneckého spolku Vltavan.

Mezi nejznámější patří Slovanský ostrov, někdy i dnes nazývaný Žofín. Ostrov (či spíše ostrůvek) vznikl již koncem 16. století, a byla zde postavena novoměstská (Šitkovská) voďárenská věž. Formoval se však teprve v průběhu století 17. a 18. naplavováním písku a dalších říčních nánosů a spojováním drob-

ných naplavených ostrůvků. Po velké povodni roku 1784 byl pak zpevněn břehovým opevněním a osázen stromy. Tudy naše dějiny opravdu kráčely. Připomeňme si několik nejznámějších událostí: tradice plesů (bálů) zde byla založena roku 1837, a to v klasicistní restauraci přestavěné roku 1884 na dodnes obdivovaný novorenesanční palác Žofín. Na tomto ostrově se na trati dlouhé pouhých 150 metrů rozjel 20. května 1841 i první parní vlak. V červnu 1848 se zde konal Slovanský sjezd (odtud jméno ostrova), 5. listopadu 1882 zde měla premiéru Smetanova Má vlast. Prvenství má ostrov i v oblasti techniky – roku 1904 se zde konala první automobilová výstava.

Obdobně bohatý je na historické události ostrov Střelecký, nesoucí jméno podle cvičiště pražských střelců působících zde již roku 1472. I tento ostrov se může pochlubit řadou prvenství: roku 1872 se zde konala průmyslová výstava, 18. června 1882 první Všesokolský slet, roku 1890 první oslava 1. máje. V 18. a 19. století byl místem svatojanských slavností s ohňostrojem. V současnosti hostí mezinárodní hudební festival United Islands.

Čtvrtým ostrovem je Kampa, někdy též nazývaná Pražské Benátky. Fakticky byla Kampa ostrovem až do roku 1915, poté byla Čertovka při regulaci Vltavy svedena do potrubí a jižní konec ostrova splynul s pobřežím. Ostrov byl původně bahňitým územím, vzniklým postupným zanášením meandru Vltavy, jehož tvar nebyl ustálen. Zpevněn byl až roku 1541 navážkou stavebních sutin po velkém požáru malostranských domů a Hradčan. Kampa je spojována nejen s hrnčířskými trhy, které zde měly tradici již od počátku 17. století, a s řadou mlýnů, jako

jsou Velkopřevorský, Huťský či Sovovy (později Odkolkovy, dnes slouží jako galerie moderního umění Medy Mládkové), ale především se jmény významných osobností. Žili a tvořili zde filolog Josef Dobrovský, historik Zdeněk Wirth, hudební skladatel Bohuslav Martinů, básník Vladimír Holan, herec Jan Werich, výtvarník Jiří Trnka.

Dalším z ostrovů, v novodobé historii spojovaný především se sportem, je Štvanice. Na ostrově, o jehož budoucí podobě měla rozhod-

Žofínský ostrov po úpravě r. 1886. Zdroj tohoto obrázku a obrázku na protější straně dole: Šubert F. A. a F. A. Borovský. Čechy. Díl 3, Praha. Část 2. V Praze: J. Otto, [1887], s. 59 a 364. © Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Mapová sbírka.

Žofínský ostrov (dnes známější pod názvem Slovanský) na mapě z roku 1891. Vznikl postupnými nánosy plavenin až v 17. století. Byl oblíbeným místem vodních radovánek Pražanů, jak dokazuje zakreslená plovárna při západním břehu. Zdroj: Polohopisný plán Hořejšího Nového města (II.) a Královského Vyšehradu (VI.), sestavil Alfred Hurtig, 1891, 1:4 000; © Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Mapová sbírka.

Slovanskému ostrovu dominují tři významné stavby – zprava Šitkovská vodárenská věž z roku 1581, funkcionalistická budova vystavěná zásluhou Spolku výtvarných umělců Mánes a novorenesanční palác Žofín. Snímek © Dana Fialová.

Velké Benátky byl název pro ostrov Štvanice, kde stávala dřevěná aréna, v níž se až do r. 1816 pořádaly (opakovaně zakazované) štvanice psů na zvěř (medvědy, býky, jeleny i krávy). Na mapě z r. 1880 jsou i zaniklé ostrovy, které splynuly s nábřežím (Primátorský, Šaškovský, Jerusálmský, Buriánka) obdobně jako ostrov Rohanský. Zdroj: Nejnovější plán Prahy, předměstí a okolí, V. Šebek, nakl. Alois Hynek, 1880, měřítko neuvedeno, © Univerzita Karlova, PŘF UK v Praze, mapová sbírka.

nout veřejná soutěž pořádaná v roce 2012, nalezneme tenisový komplex s centrálním dvorcem z roku 1986. Vedle tenisu patřila Štvanice hlavně hokeji a bruslení. První stadion s umělou ledovou plochou zde byl postaven roku 1930. Později dostal i střechu, pod níž se 11. února 1955 odehrál první přímý sportovní televizní přenos v Československu. Vzhledem k chátrajícímu stavu byl však stadion v roce 2011 stržen. Připomíná jej již jen navazující funkcionalistická kavárna. Na ostrově nalezneme ještě klasicistní budovu bývalého hostince s tanečním sálem z roku 1824, kterou se nyní snaží oživit divadelníci, zřezadlo s budovou správy z roku 1913 a elektrárnu z roku 1914. Vzhledem k nevyjasněným vlastnickým právům je však dnešní „parková úprava“ ostrova pro návštěvníky nepříliš přívětivá.

Ostrovy-neostrovy

Rohanský a Libeňský ostrov, jak bylo výše zmíněno, již ostrovy v pravém slova smyslu nejsou. Vzpomínkou na zašlou slávu a významný přístav může být hostinec U Města Hamburku či zbytky budov při bývalé Rakouské severozápadní dráze. Rohanský ostrov se v sedmdesátých letech 20. století stával jakousi periferií uprostřed města, kterou významně poznamenaly povodně v roce 2002. Dnes je jedním z největších pražských stavenišť, kde vzniká obytně-administrativní komplex River City Prague a Rohan City. Obdobné developerské záměry nalezneme i na Libeňském ostrově, kde si udržuje s největším úsilím pětadesátiletou tradici zahrádkářská kolonie.

Posledním ostrovem na území Prahy je největší ostrov v Česku – 66 hektarů velký Císařský ostrov. Jméno je památkou na Rudolfa II., kterému toto území věnovaly pražské stavy. Za dob, kdy Vltava protékala svým původním korytem, zasahovala na ostrov část Královské obory (dnes Stromovka). Kolem Císařského ostrova existovaly počátkem 18. století ještě dva další ostrůvky, Ráček a Řádky, které s ostrovem splynuly a byly přeměněny v louky. Ostrov a jeho pobřeží změnilo svou tvář při úpravě koryta Vltavy pro její splavnění. V letech 1899–1902 probíhala výstavba trojského jezu, zdymadla a plavebního kanálu Podbaba. Ten přerušil původní vltavské rameno a území ostrova se tak zmenšilo. Krátce po první světové válce vznikla na Císařském ostrově zahrádkářská kolonie asi s třemi sty chatičkami. Ty však vzala roku 2002 velká voda. Povodeň zasáhla i Ústřední čistírnu odpadních vod, postavenou v letech 1954–1965 jako náhradu za bubenečskou čistírnu. Pod trojským jezem byla v osmdesátých letech 20. století vytvořena umělá vodní slalomová dráha. Již v roce 1981 se zde uskutečnily první závody ve vodním slalomu, o rok později proběhly první mezinárodní závody. Jihovýchodní část ostrova byla a je věnována jezdeckým oddílům.

Na něco jsme zapomněli!

Vltavské ostrovy v Praze jsou významnými místy a zaslouží si naši pozornost. Je tedy s podivem, že existuje Koncepce rozvoje pražských břehů, jejíž motto je: „Řeka je celoměstský významný veřejný prostor; prostor řeky v celém městě je souvztažný celek a její rozvoj, i v dílčích částech, je vždy třeba řešit v celoměstských souvislostech“, ale na ostrovy se v ní nějak pozapomnělo.

Osudy a stav pražských vltavských ostrovů připomíná výstava v budově Přírodovědecké fakulty UK v Praze 2 na Albertově, veřejnosti přístupná ve všední dny do konce ledna. Pod hlavičkou Výzkumného centra historické geografie (P410/12/6113), podpořeného GA ČR, spojili své znalosti geografové i historici a díky zázemí Mapové sbírky a Geografické knihovny PŘF UK připravili pro návštěvníky krátké, výstižné texty doplněné řadou dobových i současných fotografií a ukázkami mapových děl.

